

23130
Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Östergötland
Kuddby s:n

Gustavsson, Herbert, 1955
Q1L7A:s frägel. M. 119 julen.

15 H. 4=

23130

Julen.

Anteckningar med ledning av
WMA:s pgl. M 119.

1. Thomas-dag el. Thomas-missa
kände man ej i någon spec. benvär-
hetse.

3. Man skulle troskide änta in
ornot jult så att man hade tju
djuren. Man bakade grovbröd,
som man hade i en hvareråse
(håvsgröss), på bodvinden, så
att det rådet tju pisk. Det var
jäst bröd, som bakades ut tju tunn
hakar med ett bit i mitten; en del
sidana hängdes upp på två speta;
man bakade även limpor, tju vilka
degen lades kvallen fönt, fick stå
över natten och "gjordes upp" med

surdes morgonen därpå. Vidare be-
 hade man ett rågröd av finare
 mjöl, fint o. ljus, s. k. jästhakar
 (jästhäkor) som användes till
 kaffe. Av samma fina mjöl
 kallades "sirapskusa" med sirap i.

Man byggde honningsdricka.
 Höningsakakor ledes först i kallt
 vatten ett par dar, hölltes sedan upp
 och skummades så det var blott
 och fint. När det hade svalnat något
 så det var ljust ledes pressjäst
 i. Det jästa på i en plåt-cylinders
 och skummades, stogs sedan på bittel-
 jar. Om det stod länge på bitteljar
 blev det som sprit, "kändes i tunnet
 lite". En del stogs dock även upp
 i en hopparteruka med lock, ut
 genast användas.

. Många skulle "byka julbyk" av gammal tradition. Om man ej gjorde riktig "byk" (med aska i en säck i botten på levet) så hade man i varje fall en mindre tvåa till jul.

Ljus stöptes av talg till jul. Man hade varmt vatten i en vid plåt cylinder; tälgen flöt då i smält tillstånd ovanpå teberna hängde på stickor ovanför cylindern och doppades ner efter hand. Man stöpte åtmin. ett 50-tal ljus. Valgus tillverkas ej. De som hade får använde får-talg.

Man gjorde rent i bodar och istsnus. I stugorna skurades golven, de många mattor som vävts under löstenn lades på. Fru K:s mor hade be-

våttar, att de för ströta backat
gränis på golvet juldagen.

Alla redskap skulle in; det fick
inget stå ute, om det var ordentligt
folk.

Veden högs runder höstens lopp
och lades in i en vedbod och därifrån
togs ved in till jul i den stora ved-
låren i köket, som lades full. Kustved
(küstve järnved) hade blivit att
användas vid bak i stora ugnen.

"Pappa la opp som små fjöddor
(floar) med stichor av tyre" (att
lånka brasa med).

4. Järstilletta jultid för äldre folkom-
ej, var och en fick tvätta sig så gott de
kunde. Børnen badades i köket

5. Kläder brukade alla få till jul,
även tjänarna. "Fant Agusta fick

5
(då hon tyckte) en blänning till jul
och två par strumpor och ett par
grova hemgjorda skor samt 10 kronor
för hela året."

6. De fattiga i fattigstugan gick
omkring i gårdarna, de fick en limpa
samt klov och en lit flask. "Det
är lagom med en limpvak till alla
fattiga som kommer," brukade man
säga.

De fattigbljon som brukade fick
stora kyckan till jul. En fru Anders-
son bad om ägg under lösten så hon
skulle bli stark och orka stora
kyckan. De fattiga fick antingen
kaffe et. mat i gårdarna, när de
kom.

7. Man hade en liten gran ute
nå var sitta om dörren.

8. Julgran fanns i fru K:s föreläs-
kammare, liksom i hennes eget hem.

9. En hel mek (kuvrenet) togs
undan på hösten när man tröskade
och sattes upp på en stable julafton.

10. Som redan nämnts lades de ny-
vårda träsmittorna på golvet julafton.
Redan för 40 år sen hade man girdan-
der av grannat peppar från börn till
börn i stugan. Utgjorda juldulor
fanns redan i fru K:s barndom.

Röda ljusstakar, tre- och femarmade
köptes i staden. Fru K. gjorde många
halmarbeten i sitt eget hem, t.ex.
en trekantig slämining med axor upp-
åt och ett rött band omkring, hon
gjorde också en julbok. I hennes för-
äldrarhem förkom emellertid inte
sådant.

12. Solvet, se ovan §§ 3 (isvatten) och 10.

15. Julljus tändes på jultbordet när man åt.

På juldagsmorgonen tändes två ljus i vårt fönster åt vägen; så var det överallt. Var det något stille som inte hade tänd, det tyckte de var förfärligt.

16. Företom ovan nämnda limpor, briljekor, jästbröd och sirapbröd bakades vanliga bullar och "smurror" samt "kustbröd" (kåstbröd) osv. Längder med socker och kanel på; en del var släta. Vidare bakades en pyra fem sorters smårbröd, t. ex. konjaleskransar, smörblad (smörblån), samt "björtronsbröd" (smårbröd)

med hjorthornssalt i) och stora pepparskivor. No pepparkalodagen bakade man biskvar, kistlar, quisar o. s. v. Klentlar bakades ej.

17. När man kom från julottan slutte man bra glögg. då grögas de, 'då grögades det'; man drödde brännvin i en kadrulle, det fick västan koka upp och man lade i kryddor såsom kardemumma, kardel, pomeransskat och socker; sedan tände man på det, då det blossade upp en blå låga, då lades locket på (och släckte lågan). Dracks i morkelepapp. En del hade mistört i glöggen.

18. Förr dukades ett stort bord med julmat i köket, det fick man

Pilsjil gjordes

gå och äta av när man ville. Där
 var jilshinka, så stor den var kött-
 korv, fläskkorv, grynkorv, bräckkorv,
 samt kokt sylta, "spadsylta" (spä-
 sylta), som bereddes så, att man stros son-
 der fläsk och kött i bitar, som kokades,
 spadet jil stä på och stelnar, det
 var bara svinkött i den. Fängre till-
 baka slaktade de alltid en hel
 korv till jil, varav dock en del
 saltades ner. Även pressylta
 gjordes. Grynkorv gjordes av de
 grövsta fjälströen, man jil då
 korv nycker fjälaler på slaktburet
 i Nanköping.

På jilnätter jil man korv
 på morgonen. Till frukosten lät. 9
 skulle det vara grynkorv, samt in-
 lagd sill och rödbeta (inte sillonad).

På middag kl. 12 dopp i grytan,
 där fläsk kokade i spadet, som
 man doppade limpbrod (limpsbröt)
 i. Kväll åt man kl. 8, med
 lutfirsk och gröt. Jutfiska julekon även
 i fru K:s föräldrakam. ^{men utan potatis till} Först äts smör-
 gis och smörgåsar, så sattes lutfir-
 sken fram, och så gröt. Karlarna, även
 tjänarna fick en sup. Kl. 10
 var det slut på julefestens firande.

För skulle man alltid på
 juldagens middag ha bruna
 löror och fläsk, detta julekon
 både i fru K:s föräldrakam och i
 hennes svärföräldras tid. ^{det var vanligt}
 "jultygge" julekon ej, utan jultyg-
 det var gångbord (gångböd), där
 var en fick ta för sig.

19. Bibelläsning och psalmsång
 förekom varken i fru K:s föräldrakam
 eller i hennes eget hem, men däremot
 sjöngs julsånger av tjänsteflickorna.
 (Kom ej i tanke vilka sånger som
 sjöngs.)

20. Julklapparna voro inlagda i
 paket med grannat snöre om
 och kunde någon vers på. De
 delades ut efter kvällen på
 julafton.

Varken i fru K:s föräldrakam
 eller i hennes eget hem förekom
 någon utklädd jultunte. (I Norr-
 böping går däremot "julgubbar"
 omkring och ^{säger på} önskar god jul, det är
 ungdom som är utklädd. Fru K:s man,
 Arvid K. hade ett "julgubben": "Kom in

för Ni ska inte gå ut med julen."

21 Någon mat till jultornten såtes ej ut. Fru K. hade ej ens som övern kört. Enns om att det fanns tomter i ladugården.

På jultaften skulle man egentligen ha kullgardinerna nere, för om någon gick utanför så kunde den se vem som skulle dö under det kommande året; den personen synes då utan huvud. I fru K:s föräldrarnas hade man dock gardinerna uppe.

Fru K. var kört kört, att man inte fick ta in vatten efter solen gått ned.

De hade ännu jultaften då man djuren prata med varandra, så om man går ut i ladugården kl. 12 jultaften, så skulle man få höra det.

I mellandagarna skulle man
inte sy, för då gick man sök
i hästerna.

23. Glöde hört att ungdomen skulle
gå runt stugan julklippskvällen,
men visste ej varifrån.

24. Boshopen. "Se dem lite extra
gott", så de länknarna att det
är jul", sade man till djurstötaren.
På annandagens morgon gick husbon-
den (Arv. K-n) själv ut i stallet och
gav hästarna söder.

25. Från K. hade hört tales om att man
på juldagen (julkvällen?) sett ljus
i kyrkan. (Mått: "de sågas julotta").

27. På juldagen skulle alla i

M. 5.

julottan. "Sör i ordning åhena nu,"
sade husbonden. Man hade på den
gården en "shryuda" som gick 12 per-
soner i, och dessutom en glada med
2 st. framme och en stöd bak o. lövde.

Man hade ej bloss utan vanliga
vagnslyktor; någon enda kunde
dock ha bloss.

De talade om att de skulle
köra i lopp från kyrkan; den
som kom först hem från julottan
skulle få bra skörd.

28. Juldagen skulle man ej gå bort.

29. På annandagsmorgonen gjöd
husbonden (Arvid K.) alla på kaffe,
som han själv berka, och gick så ut i
stallet o. gav löstärna söder.

Enligt vad fru K:s föräldrar berättat
skall de juor ha gått omkring

i gårdarna annandag jul och spjunga
 "Stoffen var en stalledding" och haft
 en lykta med sig; visste ej om de var
 utklädda.

30. Julhelson (julfkalas) bör-
 jande på annandagen. Ungdomen
 samlades i någon gård, spjög, lekte ringkast
 och dansade, om någon hade
 "klavér" etc. jult, så spelade den,
 man dansade vals, polka, schottis
 och "patrikatt" (pas de quatre)
 Nätter, vände på k. g. till.

Meddelare: fru Agnes Carlsson, Styrmansg. 25,
 Norrköping, f. 1882 i Björby i Kuddby,
 bodde som gift bondfru vid Klint i Kuddby; flytt-
 ände till Norrköping 1952.

uppt. av H. Gustavson 1955